

Марина ЧЕБАН

ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА НАН УКРАЇНИ: СПІВПРАЦЯ З ПОЛЬСЬКИМИ НАУКОВИМИ УСТАНОВАМИ, СТУДІЇ З ПОЛОНІСТИКИ (1991–2013)

Останнє двадцятиліття діяльності Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України пов'язане з іменем багатолітнього директора, видатного історика і культуролога Ярослава Ісаєвича. Його важливим доробком цього часу було створення концептуальних засад функціонування та вдосконалення діяльності інституту, підпорядкованого Відділенню історії, філософії та права НАН України. Інститут успадкував традиції львівської школи українознавців, які свого часу працювали в Науковому товаристві ім. Шевченка у Львові (НТШ), а у післявоєнний період – у львівських відділах академічних інститутів гуманітарного профілю, після 1951 р. – Інституті суспільних наук АН УРСР¹.

Здобуття незалежності України в 1991 р. та вивільнення історичної науки з-під ідеологічного диктату сприяло розширенню загальної проблематики досліджень. Працівники інституту комплексно розробляють проблеми теорії та історії української культури, займаються системним аналізом суспільно-політичного життя та національно-визвольного руху на західних землях України ХІХ–ХХ ст. у загальноукраїнському та європейському контексті, вивчають історію української літератури, історичну та діалектичну лексику української мови. Один із пріоритетних напрямів досліджень працівників установи – питання українсько-польських відносин. У радянський час цією тематикою частково займалися працівники всіх історичних відділів². Директор Інституту суспільних наук (1953–1962) Іван Крип'якевич досліджував козацькі війни проти Польщі, приділяючи особливу увагу визвольній війні українського народу під проводом Б. Хмельницького у 1648–1654 рр.³; Ярослав

¹ *Онищенко О.* Академік Ярослав Дмитрович Ісаєвич – український історик, культуролог, енциклопедист / *О. Онищенко, Л. Дубровіна* // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2006–2007. – Вип. 15: Confraternitas. Ювілейний збірник на пошану Ярослава Ісаєвича. – С. 7–13.

² Детальніше див.: Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича Національної академії наук України. Наукова діяльність. Структура. Працівники / [відп. ред. Я. Ісаєвич]. – Львів, 2001. – 336 с.; *Луцький О.* Інститут суспільних наук АН УРСР (1951–1993): джерельна база дослідження / *О. Луцький* // Книжкова та рукописна культура: історія, методологія, джерельна база: тези доповідей і повідомлень: міжнародна наукова конференція (Львів, 17–19 травня 2012 р.) / [упоряд. Л. Головата]. – Львів, 2012. – С. 43–47.

³ *Крип'якевич І.* Богдан Хмельницький / *І. Крип'якевич*. – Київ, 1954. – 536 с.; *Крип'якевич І.* Богдан Хмельницький – видатний державний діяч і полководець / *І. Крип'якевич* //

Ісаєвич – історію книговидання та українських братств XVI–XVIII ст., відзначав, що на відміну від інших міст Речі Посполитої, де вони були лише релігійними організаціями, у Львові братства займалися також громадською та просвітницькою діяльністю⁴. Археолог Ігор Свешніков намагався реконструювати збройне протистояння козацьких загонів у боротьбі з польським військом під Берестечком у 1651 р.⁵

Володимир Борис, Степан Трусевич та інші досліджували історію суспільно-політичного руху в Галичині та українсько-польські революційні зв'язки у другій половині XIX ст.⁶. Починаючи з 1948 р., у відділі археології деякий час працював відомий польський мистецтвознавець, останній директор Осолінеуму Мечислав Гембарович, який цікавився проблемами культурної антропології⁷. За редакцією Антіна Генсьорського, Лукії Гумецької та інших працівників відділу української мови в 1958 р. виданий “Польсько-український словник”, що нараховує 100 тис. слів і досі залишається єдиним академічним виданням⁸. Українсько-польську

300-річчя воз'єднання України з Росією. – Київ, 1954. – С. 178–190; *Крип'якевич І.* Підробки документів Богдана Хмельницького / І. Крип'якевич // Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР. – Київ, 1960. – № 3(41). – С. 3–8.

⁴ *Ісаєвич Я.* Першодрукар Іван Федоров на Україні / Я. Ісаєвич. – Київ, 1964. – 36 с.; *Ісаєвич Я.* Братства та їх роль у розвитку української культури XVI–XVIII ст. / Я. Ісаєвич. – Київ, 1966. – 248 с.; *Ісаєвич Я.* Джерела з історії української культури доби феодалізму XVI–XVIII ст. / Я. Ісаєвич. – Київ, 1972. – 144 с.; *Ісаєвич Я.* Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні / Я. Ісаєвич. – Львів, 1975. – 152 с.

⁵ *Свешніков І.* Битва під Берестечком / І. Свешніков. – Львів, 1993. – 302 с.

⁶ *Борис В.* Про програму “Співдружності Польського народу” / В. Борис // Українське слов'янознавство. – Львів, 1970. – Вип. 1. – С. 55–64; *Борис В.* Революційна література “Загальної конфедерації польського народу” (1837–1838 рр.) / В. Борис // Українське слов'янознавство. – Львів, 1971. – Вип. 4. – С. 55–66; *Борис В.* Деякі питання польсько-українських відносин під час революції 1848 р. в Галичині / В. Борис // Українське слов'янознавство. – Львів, 1972. – Вип. 6. – С. 74–87; *Borys W.* Stowarzyszenie Ludu Polskiego w Królestwie Polskim. Gustaw Ehrenberg i “świętokrzyżcy” / W. Borys, I. Niefiedow. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1978. – 480 s.; *Borys W.* Wybory w Galicji i debaty nad zniesieniem pańszczyzny w parlamencie wiedeńskim w 1848 r. / W. Borys // *Pogląd Historyczny*. – 1967. – R. 58; *Трусевич С.* Суспільно-політичний рух у Східній Галичині в 50–70-х рр. XIX ст. / С. Трусевич. – Київ, 1978. – 166 с.; *Трусевич С.* Маніфестаційний рух в Західній Україні серед польського населення Східної Галичини в 1860–1862 рр. / С. Трусевич // Збірник праць аспірантів філологічного та історичного факультетів Львівського університету. – Львів, 1963. – С. 113–115; *Трусевич С.* Из истории украинско-польских прогрессивных связей Восточной Галиции начала 60-х годов XIX века / С. Трусевич // Связи революционеров России и Польши XIX – начала XX века. – Москва, 1968. – С. 277–294.

⁷ *Ситник О.* Львівська археологічна школа у період потрясінь та випробувань (1939–1951) / О. Ситник // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2006. – Вип. 9. – С. 106–133.

⁸ Польсько-український словник: У 2-х томах (трьох частинах) / [редкол. А. І. Генсьорський, Л. Л. Гумецька (гол. ред.), І. М. Керницький та ін.]. – Київ, 1958–1960. – 696 с., 576 с., 608 с.

проблематику, зокрема мову депортованих українців із Надсяння вивчав мовознавець Мирон Онишкевич⁹.

Працівники відділу історії соціалістичних країн під керівництвом тогочасного директора (1973–1981), радника з питань партійної роботи посольства СРСР у Польщі (1969–1973) Володимира Чугайова¹⁰ підготували до друку видання “Годы братской дружбы и сотрудничества СССР и ПНР. Летопись важнейших событий советско-польских отношений 1944–1974 гг.”¹¹. Суспільно-політичне життя в міжвоєнній Польщі досліджували Юрій Сливка, Михайло Швагуляк, Іван Патер, Микола Литвин та ін. Наукові співробітники інституту Володимир Парубій, Григорій Ковальчак¹², Василь Мороз¹³ у 80-х роках вивчали полоністичну проблематику новітньої доби, зокрема діяльність робітничого класу ПНР у 1971–1975 рр.¹⁴ та співробітництво СРСР та ПНР.

Історики, археологи і філологи Інституту українознавства налагодили співпрацю з вченими Варшавського, Жешівського, Ягеллонського університетів, Польською академією знань, Інститутом Центрально-Східної Європи в Любліні, Південно-Східним науковим інститутом у Перемишлі в рамках спільних наукових проєктів¹⁵.

У 1991–2013 рр. інститут був організатором і співорганізатором багатьох міжнародних і всеукраїнських наукових конференцій, симпозіумів та семінарів, зокрема Другого міжнародного конгресу українців у Львові (1993), міжнародних наукових конференцій: “Галицько-Волинська держава: передумови виникнення,

⁹ *Онишкевич М.* Атлас давніх говорів Надсяння та суміжних земель / М. Онишкевич // *Vadania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim.* – Białystok, 1995. – S. 41–51.

¹⁰ Особова справа В. Чугайова // Архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; *Чугайов В.* Страйкова боротьба в Польщі в період світової економічної кризи 1929–1933 рр. / В. Чугайов // *Українське слов'янознавство.* Львів. – 1975. – Вип. 12. – С. 50–59; *Чугайов В.* У боротьбі за створення єдиного Антифашистського фронту в Польщі (до 40-річчя антифашистського конгресу працівників культури у Львові) / В. Чугайов // *Проблеми слов'янознавства.* – Львів, 1976. – Вип. 14. – С. 48–56; *Чугайов В.* До питання про основні соціально-економічні суперечності в Польщі у міжвоєнний період / В. Чугайов // *Проблеми слов'янознавства.* – Львів, 1979. – Вип. 20. – С. 31–38.

¹¹ *Годы братской дружбы и сотрудничества СССР и ПНР. Летопись важнейших событий советско-польских отношений 1944–1974 гг.* / [редкол. В. Чугаев, И. Белякевич, П. Калининченко, В. Мороз]. – Киев, 1974. – 168 с.

¹² *Ковальчак Г.* Польская Народная Республика в содружестве стран-членов СЭВ. Экономический очерк / Г. Ковальчак. – Киев, 1980.

¹³ *Мороз В.* Роки братської дружби і співробітництва СРСР і ПНР / В. Мороз. – Київ, 1974; *Мороз В.* Строительство социализма в ПНР / В. Мороз. – Київ, 1977.

¹⁴ Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича Національної академії наук України. Наукова діяльність. Структура. Працівники / [відп. ред. Я. Ісаєвич]. – Львів, 2001. – С. 272.

¹⁵ Звіт про міжнародні зв'язки та співпрацю Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України // Поточний архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

історія, культура, традиції” (1993), “Традиції античної культури в Центральній та Східній Європі” (1995), “Депортації українців та поляків: кінець 1939 – початок 50-х років (до 50-річчя операції “Вісла” (1997), “Револуції 1848–1849 років у Центрально-Східній Європі та Україна” (1998), “Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України. До 1100-річчя княжого Галича” (1998), “Західно-Українська Народна Республіка: до 80-річчя утворення” (1998), “Депортації 1944–1951 років (до 60-річчя акції “Вісла”)” (2007), “Осмилення спадщини Давньої Русі: Галицько-Волинське князівство в історіографії” (2007), “Галичина: простір, мови, люди” (2008), “Українсько-польсько-білоруське сусідство ХХ століття” (2008), “Друга Світова війна крізь призму подолання стереотипів” (2009), “Історична пам’ять українців і поляків у період формування національної свідомості в ХІХ – першій половині ХХ ст.” (2010), “Ювілейна академія до 125-річчя від дня народження видатного українського історика І. П. Крип’якевича”, “Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича та його попередники”, “Наукові читання імені академіка Я. Д. Ісаєвича” (2011–2013) та багато інших¹⁶.

Після проголошення незалежності України на нових засадах почали розвиватися відносини на інституційному та особистісному рівнях. Зокрема на початку 1990-х років на базі Інституту українознавства спільно з Центром дослідження античних традицій при Варшавському університеті започатковано Міжнародну післядипломну школу з гуманітарних наук для молодих науковців з України, Польщі, Росії, Білорусії, Молдови, Литви, Латвії та Естонії (керівники Єжи Аксер та Ярослав Ісаєвич). Завдяки її діяльності поглиблювали свої знання чимало дослідників, які на сьогодні здобули вагомий науковий авторитет у своїх державах та на міжнародній арені. Тоді ж з ініціативи Інституту українознавства створено громадську організацію “Інститут Центрально-Східної Європи”, що увійшла до міжнародної Федерації інститутів Центрально-Східної Європи. Її очолив проф. Єжи Ключовський – директор Інституту Східної та Центрально-Східної Європи в Любліні, який і став осередком федерації. До Федерації інститутів Центрально-Східної Європи увійшов і заснований з ініціативи Я. Ісаєвича Інститут Центрально-Східної Європи у Львові. Федерація стала ініціатором багатьох наукових форумів, сприяла ширшому залученню України до міжнародної наукової співпраці. За час існування вона організувала низку міжнародних наукових конференцій, симпозіумів, семінарів в Україні та Польщі¹⁷. У 1993 р. Президія НАН України призначила Я. Ісаєвича співголовою Польсько-української історичної комісії при ПАН і НАНУ. За вагомий внесок в історичну науку, налагодження наукового співробітництва між Україною та

¹⁶ Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України. Наукова діяльність, структура, працівники / [відп. ред. Я. Ісаєвич]. – Львів, 2001. – С. 45–46.

¹⁷ *Ісаєвич Я. Pro domo mea / Я. Ісаєвич // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2006–2007. – Вип. 15. – С. 23–24; Стрільчук Л. Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва / Л. Стрільчук, В. Стрільчук. – Луцьк, 2013. – С. 40–41; Bulletin of the institute of East Central Europe (Lviv and Kyiv). – 2000. – Vol. 1. – 10 s.*

Польщею вченого обрано іноземним членом Польської академії наук (1994) та Польської академії наук і мистецтв (2005)¹⁸.

Я. Ісаєвич підтримав ідею започаткування системного польсько-українського наукового діалогу й став одним з організаторів міжнародного наукового зібрання в Лесній Підкові під Варшавою (7–9 червня 1994 р.). Тоді він намагався актуалізувати не лише проблемні сторінки нашої спільної історії, але й факти єднання обох народів (союз 1920 р., антикомуністична боротьба 40–80-х років; публікації паризької “Культури”, насамперед Єжи Гедройца). У прикінцевому повідомленні зустрічі вчений відзначив необхідність створення спільних наукових груп, які досліджуватимуть найскладніші сюжети новітньої історії, необхідність обміну науковими працями, архівними документами тощо¹⁹. Історикові також належить ідея створення в Інституті українознавства структурного підрозділу, працівники якого б займалися дослідженням польсько-українських відносин.

Так, згідно з постановою Президії АН України від 20 січня 1993 р. в Інституті українознавства створено Сектор українсько-польських відносин, який очолив проф. Михайло Швагуляк. Під його керівництвом у секторі працювали молоді дослідники Валерій Савонюк, Степан Білостоцький та Василь Рясевич. Завданнями сектору було проведення досліджень як із проблем історії та культури Польщі, так і з питань українсько-польських взаємин, а також координація таких досліджень з іншими установами, зокрема й польськими. Працівники сектору вивчали основні тенденції українсько-польських відносин та місце в них українства Галичини на різних історичних етапах. У ході виконання планової теми: “Проблеми історії українсько-польських відносин XVI–XX ст.”, надруковано низку статей з суспільно-політичного життя Галичини початку XX ст., участі українських партій в політичному житті Австро-Угорщини та Польської держави²⁰.

До здобутків працівників Сектору можна віднести появу першого тому збірника наукових статей “Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість”, започаткованого в 1993 р. виданням матеріалів Міжнародної наукової конференції в Кам’янці-Подільському (1992). На конференції, одним з організаторів якої виступав інститут, у конструктивній атмосфері історики з України, Польщі, Канади, Німеччини, Румунії, США, Франції обговорили проблеми взаємин українців і поляків у минулому. Більшість дослідників зійшлися на думці, що багато непорозумінь між двома народами виникають через стереотипи, які виникли ще в минулому, але продовжують впливати на суспільну свідомість наступних епох. Вирішено створити постійну польсько-українську історичну комісію та регулярно

¹⁸ *Онищенко О.* Академік Ярослав Дмитрович Ісаєвич – український історик, культуролог, енциклопедист / О. Онищенко, Л. Дубровіна // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2006–2007. – Вип. 15: Confraternitas. Ювілейний збірник на пошану Ярослава Ісаєвича. – С. 8.

¹⁹ *Литвин М.* Питання українсько-польських відносин у науковій спадщині та громадській діяльності Ярослава Ісаєвича / М. Литвин // Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. – Львів, 2010–2011. – Вип. 3–4. – С. 9.

²⁰ Особові справи працівників Інституту // Поточний архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

проводити конференції для обговорення проблем двох сусідніх народів, однак, на жаль, робота комісії так і не була налагоджена²¹.

До збірника “Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість” увійшли статті відомих українських дослідників В. Степанкова, В. Смолія, Н. Яковенко, Я. Дашкевича, М. Швагуляка та польських вчених В. Серчика, Я. Качмарчика, М. Вжосека, А. Середницького, С. Стемпеня та ін., що відображають польсько-українські відносини ХІІ–ХХ ст.²².

Однак Сектор українсько-польських відносин проіснував лише два роки. Згідно з наказом від 5 травня 1995 р. у зв’язку з уточненням напрямів наукових розробок інституту, вдосконаленням його структури, а також із фінансовими труднощами установи на підставі рішень і рекомендацій Загальних зборів НАН України і Відділення історії, філософії та права НАН України проведено реорганізацію інституту. Сектор українсько-польських відносин розформовано, а його керівника М. Швагуляка переведено у відділ новітньої історії.

Знаковою подією в науковому житті стала зустріч істориків із прикордонних територій 22 грудня 1995 р. у Варшаві. Представники обох держав домовилися про організацію постійних міжнародних наукових семінарів, пов’язаних з історією українсько-польських відносин. Так, спільними зусиллями 27–30 березня 1996 р. у Луцьку проведено І Міжнародний науковий семінар “Українсько-польські відносини в роки Другої світової війни”. Делегацію польських істориків очолив директор Військового історичного інституту у Варшаві А. Айненкель, а українську – директор Інституту українознавства Я. Ісаєвич. У ході дискусій науковці обох країн оцінили сучасний стан досліджень спільної історії та домовилися про проведення колективних досліджень, обмін матеріалами і документами, узгодження трактування спільних історичних сторінок. Затверджено також план подальшої співпраці, створено редакційну комісію для публікації напрацьованих матеріалів. Упродовж 1996–2011 рр. відбулося десять семінарів, що по чергово проходили в Луцьку, Варшаві та Торуні²³.

В останні роки міжнародна наукова співпраця Інституту українознавства стає планомірнішою і цілеспрямованішою. Співробітництво з інституціями Польської академії наук (зокрема з Інститутом польської мови ПАН у Кракові та Інститутом славістики ПАН) активізувалася з початком роботи над міжнародними проектами “Загальнокарпатський діалектологічний атлас” (ЗКДА) та “Загальнослов’янський лінгвістичний атлас” (ЗЛА). Від початку створення атласів Ярослава Закревська була членом міжнародних робочих груп та редколегій атласів. 1993 р. у Львові в рамках проекту ЗКДА було опубліковано 4-й том атласу. Від 2001 р. учасниками проекту стали Наталія Хобзей та Тетяна Ястремська. Із польської сторони координатором співпраці впродовж багатьох років є проф. Януш Рігер.

²¹ *Зашикільняк Л.* Українсько-польські стосунки в ХХ столітті: історіографічні аспекти / Л. Зашикільняк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2005. – Вип. 13: Україна у Другій світовій війні: польсько-українські стосунки. – С. 9.

²² Детальніше див.: Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість / [ред. кол. Я. Ісаєвич, Я. Дашкевич, І. Дзюба та ін.]. – Київ, 1993. – Т. 1. – 264 с.

²³ *Стрільчук Л.* Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва / Л. Стрільчук, В. Стрільчук // Луцьк, 2013. – С. 43–44.

У 90-х роках ХХ ст. Ганна Войтів та Марія Чікало стали стипендіатами Фонду ім. С. Баторія. У цей час налагоджуються також контакти з Міжнародною гуманітарною школою (Варшава), слухачами якої під час різних наукових сесій були Наталія Хобзей, Ганна Дидик-Меуш, Оксана Сімович, Тетяна Ястремська, Ольга Заневич, Віра Шелемех. У жовтні 2004 р. одна із сесій (“Українські говірки за межами України (соціолінгвістичні аспекти)”) відбулася у Львові. Н. Хобзей була одним із її лекторів²⁴.

Діалектологи відділу активно співпрацюють із польськими діалектологічними осередками, зокрема з університетами Любліна, Кракова, Познані, Лодзі, Варшави. Н. Хобзей – член редколегії мовознавчих видань “Gwary dziś” та “Studia Łomżyńskie”, що виходять друком у Польщі.

Систематичні наукові контакти відбуваються і на наукових конференціях семінарах, зустрічах. Упродовж багатьох років учасниками конференцій за межами України були Ярослав Закревська, Уляна Єдлінська, Наталія Хобзей, Тетяна Ястремська, Оксана Сімович, Ганна Дидик-Меуш, Ольга Кровицька, Ольга Заневич, Наталія Багнюк, Віра Шелемех, Ірина Романина.

Активними учасниками наукових конференцій, які проходять у відділі української мови інституту (зокрема семінар “Актуальні проблеми діалектології” (від 1999 р.) та “Тимченківські читання” (від 2010 р.)) є лінгвісти Польщі, Австрії, Росії, Словаччини, Болгарії, Угорщини, Німеччини, США, Білорусі. Матеріали таких наукових зустрічей у Львові опубліковано в серійних виданнях “Діалектологічні студії” (вип. 1–9) та “Українська історична та діалектна лексика” (вип. 1–5).

Проблеми львівсько-варшавської філософської школи міжвоєнної доби вивчали працівники відділу філософії (у 2000 р. приєднаний до відділу української літератури, а 2002 р. ліквідований) Марат Верніков²⁵ та Олександр Старовойт²⁶, українсько-польські ідейно-філософські зв’язки кінця ХVI – першої половини ХVII ст. описала Оксана Матковська²⁷. Літературний процес доби Другої Речі

²⁴ Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Наукова діяльність, структура, працівники / [відп. ред. Я. Ісаєвич] – Львів, 2001. – С. 99–102.

²⁵ *Верніков М.* До історії вивчення Львівсько-Варшавської філософської школи в Україні / М. Верніков // Український освітній журнал. – Львів, 1995. – № 2. – С. 56–60; *Wernikow M.* Badania z filozofii Polskiej w Ukrainie / М. Wernikow // VI Polski Zjazd filozoficzny. Abstrakty. – Toruń, 1995. – S. 268; *Wernikow M.* Typologia społeczeństwa ze względu na stosunek “Człowiek i świat społeczny” / М. Wernikow // Człowiek wobec świata. – Olsztyn, 1996. – S. 143–150.

²⁶ *Старовойт О.* Що то за Львівсько-Варшавська школа? / О. Старовойт // Молода Галичина. – Львів, 1995. – 14 листопада.

²⁷ *Матковська О.* Українсько-польські ідейно-філософські зв’язки (кінець ХVI – перша половина ХVII ст.) / О. Матковська // Філософія Відродження на Україні / [відп. ред. М. Кашуба]. – Київ, 1990. – С. 197–205.

Посполитої досліджували працівники відділу української літератури Микола Ільницький²⁸, Богдан Завадка²⁹, Лілія Сирота³⁰, Ярослава Мельник³¹ та ін.

Працівники відділу археології налагодили тісну співпрацю із зарубіжними вченими, публікують окремі праці в європейських виданнях. З 1992 р. питання пограниччя культур вирішує Українсько-польська археологічна експедиція, яка працює і дотепер. У 1998–2000 рр. працівники відділу брали участь у виконанні Міжнародної програми INTAS із досліджень палеолітичних пам'яток Прикарпаття і Поділля (Олександр Ситник), спільно з польськими, французькими, бельгійськими, молдавськими і російськими фахівцями³².

З 2004 р. щорічно проводиться міжнародна наукова конференція “Археологія заходу України”, її головна мета – об'єднання вчених, які працювали чи досі працюють на західноукраїнських землях, обмін інформацією та науковими здобутками, налагодження зв'язків між науковими осередками. Щороку – з 2004 по 2012 р. – дослідники з України (Львова, Києва, Сімферополя, Тернополя, Івано-Франківська, Чернівців, Ужгорода, Луцька, Рівного, Дубна, Чорткова, Галича тощо) та із закордону Польщі (Краків, Варшава, Вроцлав, Познань, Люблін, Торунь, Жешів тощо), Росії, Білорусі, Словаччини, Чехії, Німеччини, США вели жваві наукові дискусії. Темі доповідей стосувалися різних питань первісного заселення, соціально-економічного та культурно-історичного розвитку життя найдавніших поселенців України та її сусідів. Працівники інституту налагоджували наукові контакти на міжнародному рівні, узгоджували питання методики польових досліджень, відбувалася домовленість про організацію спільних проектів археологічних досліджень. Доповіді учасники конференції публікують у збірнику “Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині”³³.

Відділ археології Інституту українознавства та заклад археології Малопольщі ПАН у Кракові брали участь у спільних розвідувальних експедиціях на території

²⁸ *Ільницький М.* Богдан-Ігор Антонич: Нарис життя і творчості / М. Ільницький. – Київ, 1991. – 207 с.; *Ільницький М.* Критики і критерії. Літературно-критична думка в Західній Україні 20–30-х рр. ХХ ст. / М. Ільницький. – Львів, 1998. – 148 с.; *Ільницький М.* Літературний Львів першої половини ХХ ст. / М. Ільницький // Львів: історичні нариси. – Львів, 1996. – С. 410–430; *Ільницький М.* Літературне життя Львова міжвоєнного двадцятиліття / М. Ільницький // Історія Львова / [редкол.: Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій]. – Львів, 2007. – Т. 3. – С. 117–123.

²⁹ *Завадка Б.* Три світильники Осипа Маковея / Б. Завадка // Яворівський голос. – 1992. – Ч. 6–8. – С. 11–13; *Завадка Б.* Історіософія розгорненої метафори Євгена Маланюка / Б. Завадка // Українське літературознавство. – Львів, 2002. – Вип. 65. – С. 141–155.

³⁰ *Сирота Л.* Українське літературне життя Львова 20-х років ХХ ст. / Л. Сирота // Львів: місто–суспільство–культура / [ред. М. Мудрий]. – Львів, 1999. – С. 493–513.

³¹ *Мельник Я.* “Wielka Utrata” в контексті Франкового комплексу Адама Міцкевича / Я. Мельник // Українське літературознавство. – Львів, 1996. – Вип. 62. – С. 33–45.

³² Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича Національної академії наук України. Наукова діяльність, структура, працівники / [відп. ред. Я. Ісаєвич]. – Львів, 2001. – С. 92.

³³ *Ситник О.* Десятилітній ювілей міжнародної наукової конференції “Археологія заходу України” / О. Ситник. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.inst-ukr.lviv.ua/uk/news/news/?newsid=332

Республіки Польща та українського Прикарпаття. На підставі Угоди про наукову співпрацю з Інститутом археології Жешівського університету проводяться спільні наукові дослідження проекту: “Зона етнокультурних контактів у межах річки Дністра і Сяну первісної та ранньосередньовічної доби”. Вона передбачає проведення археологічних розвідувальних досліджень та систематичних розкопок пам'яток Хирівсько-Городоцької височини і ранньосередньовічних городищ та міст Надсяння із застосуванням інтердисциплінарних підходів і природничих аналізів, спільне опрацювання результатів досліджень й публікацій, обмін науковими працівниками, організацію спільних наукових конференцій тощо. У рамках виконання цієї угоди і за фінансової підтримки Польської академії знань у квітні 2007 р. працювала Українсько-польська розвідувальна археологічна експедиція, яка відкрила понад дві сотні невідомих курганів та городищ у невеликій ділянці лісового масиву на межі Галицького і Калуського районів Івано-Франківської області (Ян Махнік, Володимир Петигирич, Дмитро Павлів, Ігор Принада). Проміжним підсумком українсько-польських археологічних досліджень стали колективна монографія “Environment and Man at the Carpathian Foreland in the Upper Dnister Catchment from Neolithic to Early Medieval Period” (2006) і велика публікація в “Щорічнику Польської академії знань” (“Rocznik Polskiej Akademii Umiejętności”, 2007)³⁴.

У 2007 р. підписано Угоду з Інститутом археології Варшавського університету, що передбачала співпрацю у виконанні проекту: “Леон Козловський: львівський період життя та творчості”, який закінчився публікацією у 2010 р. колективної монографії за редакцією Олександра Ситника та Стефана Кароля Козловського. Цей двомовний збірник містить статті й розвідки українських та польських дослідників з історії розвитку археологічної науки та висвітлює життєвий шлях і наукову діяльність Леона Козловського – довголітнього керівника кафедри праісторії Львівського університету в 20–30-х роках ХХ ст.³⁵

Працівники відділу історії середніх віків Ярослав Ісаєвич, Володимир Александрович³⁶ досліджували стан культури та мистецтва в період Речі Посполитої. Політичну і військову історію Центрально-Східної Європи відтворює Леонтій Войтович³⁷.

³⁴ Звіт про міжнародні зв'язки та співпрацю Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України // Поточний архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – С. 2.

³⁵ Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України в 2010 р. Інформаційний бюлетень. – Львів, 2011. – С. 24.

³⁶ Александрович В. Західноукраїнські малярі XVI століття / В. Александрович. – Львів, 2000. – 310 с.; *Aleksandrowycz W. Cenne źródła do dziejów przemyskiego środowiska malarzy cechowych XVI–XVII w.* / W. Aleksandrowycz // Południowo-Wschodni Instytut Naukowy w Przemyślu. Biuletyn informacyjny PWIN. – Przemyśl, 1996. – Nr 2. – S. 182–185; *Aleksandrowycz W. Malarze w związkach artystycznych Przemyśla i ziemi przemyskiej XV–XVI wieku* / W. Aleksandrowycz // Przemyskie Zapiski Historyczne. – Przemyśl, 1999. – R. XI. – S. 105–121.

³⁷ Войтович Л. Перемишльке князівство. Джерела державності / Л. Войтович // Перемишль і Перемишльська земля протягом віків. Інституції / [під ред. С. Заброварного]. – Львів, 2003. – Вип. 3. – С. 39–50; Войтович Л. Українознавчі студії Даріуша Домбровського / Л. Войтович // Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. – Львів, 2004. – Вип. 4. – С. 105–106.

Релігійно-церковне життя України середньовіччя і ранньомодерного часу, зокрема феномен Берестейської унії вивчав Іван Паславський³⁸. Їхніми зусиллями з 2007 р. виходить збірник наукових праць “Княжа доба: історія і культура”, де публікуються не лише українські, а й польські історики, зокрема Даріуш Домбровський, Станіслав Срока, Єжи Сперка, Анджей Буко, Андріан Юсупович. В. Александрович у 2006–2009 рр. читав курс лекцій з історії української культури у Варшавському та Гданському університетах.

Працівники відділу нової історії у 90-х роках неодноразово брали участь у міжнародних славистичних колоквиумах, конференціях “Перемишль і Перемиська земля протягом віків” (1994, 1998), “Польща–Україна: історія, політика, культура” (1998). Підтримують зв’язки із вченими багатьох наукових центрів, зокрема із Південно-Східного наукового інституту в Перемишлі, університетами у Варшаві, Кракові, Щеціні, Гданську. Стажування за кордоном проходили Володимир Пашук (Варшава, Краків), Ірина Орлевич (Вашава), Ігор Чорновол (Краків). Влітку 2006 р. Остап Середа був гостьовим лектором літньої школи “Україна–Європа. Спадщина Центральної Європи: спільна пам’ять – спільні перспективи”, яку проводив Міжнародний центр культури в Кракові. Завдяки міжнародним науковим зв’язкам творчий доробок відділу став доступний ученим різних країн – праці його працівників друкували багатьма мовами: польською, російською, англійською, німецькою.

Працівники відділу вивчали питання історії суспільно-політичних рухів, культурного життя, зокрема громадсько-політичної, наукової і літературної діяльності діячів “Руської трійці” (Феодосій Стеблій), український і польський просвітницький рух (Володимир Пашук), українсько-польське політичне протистояння у другій половині XIX – початку XX ст. (Ігор Чорновол, Олена Аркуша). Увагу вчені, в основному, зосереджували на проблемах політичної історії, зокрема українсько-польського протистояння на західноукраїнських землях, яке тривало до закінчення Другої світової війни. Основним питанням був аналіз причин і передумов, що спричинили українсько-польську війну за Галичину і Львів у 1819–1919 рр. Окремо відзначимо дослідження О. Аркуші “Галицький сейм. Виборчі кампанії 1889 і 1895 р.” (Львів, 1996), в якому вперше в українській історіографії описано польський політичний табір Галичини наприкінці XIX ст., та Ігоря Чорновола “Польсько-українська угода 1890–1894 рр.” (Львів, 2000), де досліджено одну з найгучніших спроб польсько-українського порозуміння – угоду 1890–1894 рр. (т. зв. “нову еру”). На основі джерел історик спростовує попередні трактування цієї угоди і пропонує новий погляд на неї. Водночас у монографії відтворено широкий контекст українського громадського життя у 1880–1890-х роках³⁹.

³⁸ Паславський І. Між Сходом і Заходом. Нариси з культурно-політичної історії Української Церкви / І. Паславський. – Львів, 1994. – 144 с.; Паславський І. Берестейська унія і українська християнська традиція / І. Паславський. – Львів, 1997. – 64 с.; Паславський І. Берестейська унія в контексті загальноєвропейських релігійних процесів XVI ст. / І. Паславський // Історія релігій в Україні. Тезиповідомлень IV круглого столу (Львів, 9–10 травня 1994р.). – Київ; Львів, 1994. – С. 139–140.

³⁹ Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. / І. Чорновол. – Львів, 2000. – 247 с.

Історію українсько-польської суспільно-культурної взаємодії 60-х років XIX ст., роль польського слов'янофільства та українофільства у формуванні української ідентичності в Галичині охоплюють наукові зацікавлення Остапа Середи⁴⁰. У 1996–1997 рр. вчений був членом першого оргкомітету Міжнародної школи гуманітарних наук (Львів–Варшава), започаткованої Інститутом українознавства і Центром дослідження античної традиції (ОВТА) Варшавського університету, в рамках якої проведено численні наукові сесії та академічні обміни⁴¹.

Українсько-польські відносини в роки Першої світової війни знайшли відображення у працях завідувача відділу новітньої історії Івана Патера⁴². Микола Литвин та Кім Науменко з політичного і воєнного погляду ґрунтовно дослідили проблему українсько-польської війни і взаємних стосунків у період визвольних змагань 1917–1923 рр.⁴³. Польську політику щодо українців та їхнє становище у складі Другої Речі Посполитої досліджував Михайло Швагуляк⁴⁴. Зовнішньополітичні орієнтири українських політичних партій у міжвоєнній Польщі опрацьовує Ігор Соляр⁴⁵. Соціально-

⁴⁰ *Середи О.* Павлин Свенціцький у суспільному житті Галичини: до історії польського українофільства / О. Середи // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2006–2007. – Вип. 15: Confraternitas. Ювілейний збірник на пошану Ярослава Ісаєвича. – С. 475–486; *Середи О.* Українські народовці та польські повстанці в Східній Галичині (1863–1864): таємні контакти та публічні дискусії / О. Середи // *Galicja a powstanie styczniowe* / [pod red. M. Hozzowskiej, A. Kawalec, L. Zaszkiłniaka]. – Warszawa; Rzeszów, 2013. – S. 125–134; *Sereda O.* Between Polish Slavophilism and Russian Pan-Slavism: Reception and Development of the Slavic Ideas by Ukrainian (Ruthenian) Public Activists of Austrian Galicia in the 1860s / O. Seredi // *Approaches to Slavic Unity. Austro-Slavism, Pan-Slavism, Neo-Slavism, and Solidarity among the Slavs Today* / [ed. by K. A. Makowski and F. Hadler]. – Poznań, 2013. – P. 59–78.

⁴¹ Нові методології досліджень і навчання. Інформаційний бюлетень / Міжнародна школа гуманітарних наук Східної і Центральної Європи. – Львів; Варшава, 1997. – 36 с.

⁴² *Патер І.* Союз визволення України: проблема державності і соборності / І. Патер. – Львів, 2000. – 346 с.; *Патер І.* Перемишль і Перемиська земля у часи російської окупації в березні–червні 1915 р. / І. Патер // Перемишль і Перемиська земля протягом віків. – Перемишль; Львів, 1996. – Вип. 1. – С. 159–169; *Pater I.* Materiały do dziejów Ukrainy w okresie I wojny światowej przechowywane w Kanadyjskim Archiwum Narodowym / I. Pater // *Biuletyn Południowo-Wschodniego Instytutu Naukowego. Badania ukraińoznawcze.* – Przemyśl, 1998. – Nr. 4. – S. 173–177.

⁴³ *Литвин М.* Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / М. Литвин. – Львів, 1998. – 488 с.; *Литвин М.* Українське військово-історичне товариство у Польщі (1920–1939) / М. Литвин // *Warszawskie Zeszyty Ukraińoznawcze.* – Warszawa, 2005. – T. 19–20. – S. 282–288; *Литвин М.* Українсько-польський діалог у ході війни 1918–1919 рр. / М. Литвин // *Od Zborowa do NATO (1649–2009). Studia z dziejów stosunków polsko-ukraińskich od XVII do XXI wieku.* – Toruń, 2009. – S. 554–562; *Литвин М.* Військова еліта Галичини / М. Литвин, К. Науменко. – Львів, 2004. – 376 с.; *Литвин М.* Збройні сили України першої половини XX ст. Генерали і адмірالی / М. Литвин, К. Науменко. – Харків; Львів, 2007. – 244 с.

⁴⁴ *Швагуляк М.* “Пацифікація”. Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність / М. Швагуляк. – Львів, 1993. – 53 с.

⁴⁵ *Соляр І.* УНДО і Польща в 1928–1930 рр.: пошук шляхів порозуміння / І. Соляр // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / [гол. редкол. Я. Ісаєвич;

економічні проблеми Галичини в 20–30 роках, зокрема українське робітництво Львова, вивчає Оксана Пасіцька⁴⁶. Національно-релігійне та культурно-мистецьке життя польської громади Львова досліджує Тарас Горбачевський⁴⁷. Науково-культурні контакти українців і поляків та їх роль у налагодженні національно-політичних відносин України та Польщі аналізують Оксана Руда⁴⁸, Олег Піх⁴⁹, Марина Чебан⁵⁰, Андрій Портнов⁵¹.

Найактуальнішою темою українсько-польських відносин у ХХ ст. в останнє двадцятиліття стала проблематика Другої світової війни, переважно українсько-польського конфлікту на Волині, Холмщині і Східній Галичині 1938–1947 рр., яку

упоряд. М. Литвин, В. Футала]. – Львів, 2008. – Вип. 17: Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ ст. – С. 177–185; *Соляр І.* Консолідаційні процеси національно-державницьких сил Західної України (1923–1928) / І. Соляр. – Львів, 2010. – 150 с.

⁴⁶ *Пасіцька О.* Поляки у підльвівських селах у 20-х рр. ХХ ст. / О. Пасіцька // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / [гол. редкол. Я. Ісачевич; упоряд.: М. Литвин, В. Футала]. – Львів, 2008. – Вип. 17: Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ ст. – С. 220–225; *Пасіцька О.* Українська національна ідея в контексті діяльності професійних товариств міжвоєнного Львова / О. Пасіцька // 300 років Конституції Гетьмана Пилипа Орлика: проблеми становлення і розвитку українського державотворення: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 14 травня 2010 р. – Львів, 2010. – С. 164–168; *Пасіцька О.* Етнічний склад населення Львівського повіту у 20-х роках ХХ ст. / О. Пасіцька // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2012. – Вип. 21: Ювілейний збірник на пошану Б. Якимовича. – С. 595–601.

⁴⁷ *Горбачевський Т.* Римо-католицька громада у Львові в міжвоєнний період (1921–1939) / Т. Горбачевський // Україна–Польща: історична спадщина та суспільна свідомість. – Львів, 2012. – Вип. 5: Ювілейний збірник на пошану Олександра Колянчука. – С. 44–57; *Горбачевський Т.* Польський театр у Львові в міжвоєнний період ХХ століття / Т. Горбачевський // Краєзнавство. – Київ, 2012. – Вип. 4. – С. 169–174.

⁴⁸ *Руда О.* Українське козацтво в інтерпретації польських істориків кінця ХІХ – першої третини ХХ століття / О. Руда. – Львів, 2010. – 418 с.; *Руда О.* Поширення українсько-польських історичних міфологем у польській історіографії кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. / О. Руда // *Wieki stare i nowe* / [pod. red. S. Fertacz, M. W. Wanatowicz]. – Katowice, 2012. – Т. 4 (9). – S. 114–128; *Руда О.* Вплив історичних міфів на висвітлення української проблематики в польській історичній науці кінця ХІХ – початку ХХ ст. / О. Руда // Історична наука, історична пам'ять та національна свідомість модерної доби в Україні, Білорусі та Польщі / [упоряд.: В. Масненко, Ю. Присяжнюк]. – Черкаси, 2011. – С. 50–59.

⁴⁹ *Бібліографія історії українсько-польських відносин: суспільно-політичні та економічні процеси (за матеріалами картотеки Мирона Кордуби) / [упоряд. О. Піх, О. Руда]. – Львів, 2009. – 366 с.; Піх О.* Науково-освітня діяльність Мирона Кордуби у Варшаві (1928–1940) / О. Піх // Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. – Львів, 2012. – Вип. 5: Ювілейний збірник на пошану Олександра Колянчука. – С. 184–191.

⁵⁰ *Чебан М.* Микола Андрусяк (1902–1985) / М. Чебан. – Львів, 2013. – 86 с.; *Чебан М.* Микола Андрусяк як історик і організатор науки / М. Чебан // Український історичний збірник. – Київ, 2009. – Вип. 12. – С. 381–394.

⁵¹ *Портнов А.* Наука у вигнанні: Наукова і освітня діяльність української еміграції в міжвоєнній Польщі (1919–1939) / А. Портнов. – Харків, 2008. – 256 с.; *Портнов А.* Польські контексти модерної України / А. Портнов // Критика. – 2002. – № 4. – С. 18–20.

розробляли Андрій Боляновський⁵², Леонід Зашкільняк⁵³, Юрій Сливка⁵⁴, Володимир В'ятрович⁵⁵, Руслан Забілій⁵⁶, Марта Гавришко⁵⁷, Роман Грицьків⁵⁸, Микола Посівнич⁵⁹, Михайло Романюк⁶⁰, Олександра Стасюк⁶¹.

⁵² *Боляновський А.* Іноземні військові формування у Збройних силах Німеччини (1939–1945 рр.) / А. Боляновський. – Львів, 2013. – 880 с.; *Боляновський А.* Поляки у збройних силах Німеччини у 1939–1945 рр. / А. Боляновський // Пам'ять століть. – Київ, 2010. – С. 159–175; *Boljanowski A.* Ukraińcy i Polacy w niemieckich formacjach policyjnych na Wołyniu w Galicji Wschodniej w latach 1942–1944 / A. Boljanowski // Polska–Ukraina: trudne pytania. – Warszawa, 2009. – Т. 11. – С. 61–89.

⁵³ *Зашкільняк Л.* Невідома війна: Українсько-польські стосунки на Волині і в Східній Галичині у 1939–1944 рр. / Л. Зашкільняк // Поляки – українці – євреї. Історичні дилеми та погляд у майбутнє. – Львів, 2008. – С. 238–252.

⁵⁴ *Сливка Ю.* Україна в Другій світовій війні: національно-політичні та міжнародно-правові аспекти / Ю. Сливка // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 1997. – Вип. 3–4. – С. 3–31.

⁵⁵ *В'ятрович В.* Спроби українсько-польських переговорів в роки Другої світової війни: позиції сторін / В. В'ятрович // Український визвольний рух. Зб. 2: Українсько-польський конфлікт під час Другої світової війни. – Львів, 2003. – С. 127–137; *В'ятрович В.* Польське питання в ідейно-політичних засадах ОУН(б) / В. В'ятрович // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2005. – Вип. 13: Україна у Другій світовій війні: українсько-польські стосунки. – С. 288–303.

⁵⁶ *Забілій Р.* Українсько-польські стосунки: чи далеко до примирення? / Р. Забілій // Суботня пошта. – 2009. – 2 березня; *Українська Повстанська Армія. Історія нескорених* / В. В'ятрович, Р. Забілій, І. Дерев'яний, П. Содоль. – Львів, 2008. – 352 с.

⁵⁷ *Гавришко М.* Наближення німецько-польської війни 1939 р. у світлі української громадської думки Галичини / М. Гавришко // Друга світова війна: кризь призму подолання стереотипів. Матеріали науково-практичної конференції, 7 травня 2009 р. – Львів, 2009. – С. 47–53; *Гавришко М.* Проблема повстання у Галичині напередодні німецько-польської війни 1939 р. у візях української громадськості / М. Гавришко // Український визвольний рух. – Львів, 2010. – Зб. 14. – С. 73–90.

⁵⁸ *Грицьків Р.* Висвітлення діяльності Української Повстанської Армії сучасною польською історіографією у перші роки після падіння комуністичного режиму (кінець 1980-х – середина 1990-х) / Р. Грицьків // Питання історії України. Збірник наукових статей. – Чернівці, 2007. – Т. 10; *Грицьків Р.* Польська історіографія українсько-польського збройного конфлікту часів Другої світової війни / Р. Грицьків // Український визвольний рух. – Львів, 2003. – Зб. 2. – С. 148–170.

⁵⁹ *Посівнич М.* Антипольська діяльність ОУН в Західній Україні (лютий–серпень 1939 р.) / М. Посівнич // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / [гол. редкол.: Я. Ісаєвич; упоряд.: М. Литвин, В. Футала]. – Львів, 2008. – Вип. 17: Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ ст. – С. 346–355.

⁶⁰ *Романюк М.* Петро Федун – “Полтава” – провідний ідеолог ОУН та УПА / М. Романюк. – Львів; Торонто, 2009. – 128 с.

⁶¹ *Стасюк О.* Видавнича діяльність ОУН періоду німецької окупації / О. Стасюк // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2001. – Вип. 9. – С. 172–192; *Стасюк О.* Позиція ОУН стосовно україно-польських взаємин / О. Стасюк // Україно-польські стосунки / [за ред. Ю. Сливки]. – Львів, 2005. – С. 171–188.

У відповідь на ініціативу польської сторони вшанувати 60-річчя трагедії поляків на Волині під керівництвом Я. Ісаєвича упорядковано книгу “Волинь і Холмщина 1938–1947 рр.: польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади” (Львів, 2003). У ній основну увагу приділено подіям на Холмщині – від акції нищення понад сотні православних церков у 1938 р. до масової депортації українського автохтонного населення в 1945–1947 рр. Проаналізовано також події 1943–1944 рр. на Волині, коли міжнаціональний конфлікт був найкривавішим⁶².

Особливої інтенсивності обговорення проблем українсько-польських відносин набули в 2003 та 2013 рр., у 60 і 70-ту річницю масового винищення польського населення Волині загонами УПА. У 2003 р. відбувалися численні зустрічі науковців за участю громадськості обох країн (у Києві, Луцьку, Львові, Варшаві, Вроцлаві та інших містах), з’явилися нові наукові праці, значна кількість публіцистичної літератури, документальні фільми, в яких подавали фахові оцінки істориків і, водночас, спогади учасників минулих подій. Щоб уникнути непорозумінь у відносинах між Україною та Польщею, 11 липня 2003 р. відбулася зустріч президентів обох країн у с. Павлівка на Волині, під час якої відкрито пам’ятник українсько-польського примирення. Однак емоційне напруження навколо цієї історичної проблеми не спадало, а часом і підвищувалося, як це можна було спостерігати у 2008 р. під час відзначення в Польщі 65-ї річниці Волинської трагедії⁶³.

Зокрема 4–5 червня 2008 р. у Львові відбувся XIII Міжнародний науковий семінар “Україна–Польща: важкі питання. Українсько-польські стосунки в 1939–1947 рр.”, організований Інститутом українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, Українським інститутом національної пам’яті, Львівським національним університетом ім. І. Франка, Центром дослідження визвольного руху (м. Львів), Торунським університетом Миколая Коперника, Інститутом національної пам’яті Польщі при участі Світового союзу воїнів Армії Крайової. У його роботі взяли участь понад 40 українських (Я. Ісаєвич, Л. Зашкільняк, М. Литвин, А. Боляновський, Р. Грицьків, С. Макачук, М. Кучерепа, С. Кокін, В. Середа) і польських (В. Резмер, З. Карпус, Г. Грицюк, Г. Мотика, Ч. Партач, Л. Кулінська) істориків.

Результатом спільної праці вчених було спростування низки вкорінених стереотипів щодо українського національно-визвольного руху 30–40-х років, поширених в польській історіографії та суспільній свідомості, а також стимульовано дослідження цієї проблематики в українській історіографії. На семінарі розглянуто чотири основні блоки питань: “Українсько-польські стосунки в 1939–1947 рр. у суспільній свідомості сучасних українців і поляків”; “Архівна база для досліджень українсько-польських конфліктів у 1939–1947 рр.”; “Хронологія українсько-польських

⁶² Литвин М. Питання українсько-польських відносин у науковій спадщині та громадській діяльності Ярослава Ісаєвича / М. Литвин // Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. – Львів, 2010–2011. – Вип. 3–4. – С. 10.

⁶³ Зашкільняк Л. Українсько-польські стосунки в ХХ столітті: історіографічні аспекти / Л. Зашкільняк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2005. – Вип. 13: Україна у Другій світовій війні: польсько-українські стосунки. – С. 13–14.

стосунків 1939–1947 рр.”; “Бібліографія проблематики українсько-польських стосунків 1939–1947 рр.”, по кожному з яких було підписано протоколи узгоджень і розходжень, що відображають як спільні погляди, так і відмінні позиції в оцінці минулих подій⁶⁴.

Однак із наближенням відзначення 70-ї річниці “Волинської трагедії” проблема українсько-польських відносин набула неабиякого резонансу. В Україні та Польщі проведено низку наукових конференцій та семінарів. Так, 19–20 червня 2013 р. у Луцьку відбулася конференція “Волинська трагедія: через історію до порозуміння”, співorganizатором якої виступив Інститут українознавства. У ній брали участь близько 40 українських істориків, серед них працівники Інституту українознавства М. Литвин, М. Романюк, Р. Забілий, А. Боляновський, Р. Грицьків, Л. Хахула та ін. В ухвалі науковці зазначили, що вважають неприпустимими будь-які односторонні заяви окремих політичних середовищ й владних структур Польщі, що не лише не сприяють пошуку відповідей на складні запитання минулого, але й нагнітають політичні пристрасті на болісних для обох народів “ранах історичної пам’яті”. На їхню думку, лише спільні узгоджені заяви на непрості “виклики минулого” сприятимуть неупередженому відтворенню непростой історичної правди і цим позитивно вплинуть на подальший розвиток добросусідських українсько-польських відносин⁶⁵.

20–21 червня 2013 р. у Варшаві пройшли засідання громадського “Форуму Україна–Польща”, створеного в листопаді 2012 р. громадськими діячами і політиками двох країн із метою обговорення стану і перспектив українсько-польських відносин на сучасному етапі в контексті європейських та світових процесів. У ньому взяло участь понад 50 знаних в обох країнах політиків, вчених і журналістів. Від України виступали Леонід Зашкільняк, Василь Расевич та Андрій Портнов, з польського боку – відомі політики та історики.

Особливо гострим залишається питання ставлення до українського національно-визвольного руху та його радикальної складової, що була представлена в минулому ОУН і УПА. Більшість дискусій з України і Польщі наголошували на надзвичайних обставинах, в яких опинився український національно-визвольний рух у роки Другої світової війни, коли його учасники були змушені провадити збройну боротьбу проти всіх окупантів українських земель і ворогів української незалежності. Водночас, це не може виправдовувати тих жорстоких методів боротьби проти цивільного польського населення, яке мало місце в 1943–1944 рр. у західноукраїнських землях. Маршалок Сенату Богдан Борусевич повідомив про схвалену Сенатом Польщі 20 червня 2013 р. постанову “Про 70-ту річницю Волинського злочину”. Основний акцент у ній зроблено на антипольській акції ОУН і УПА на Волині в 1943 р., яка, на думку творців документа, мала “характер етнічної чистки з елементами геноциду”. На відміну від проекту, у схваленій

⁶⁴ Зашкільняк Л. XIII Міжнародний науковий семінар “Україна–Польща: Важкі питання” / Л. Зашкільняк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/news/news/?newsid=18>

⁶⁵ Волинська трагедія: через історію до порозуміння: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Луцьк, 19–20 червня 2013 року / [упоряд. А. Шваб]. – Луцьк, 2013. – 232 с.

постанові немає згадки про “злочинність ОУН і УПА”, а також про польські підпільні формування, яким висловлювалася “вдячність” за захист польського населення від “українських терористів” (внаслідок такого “захисту” загинули десятки тисяч українців). Натомість були внесені рядки про відповідальність польських урядів за антиукраїнську політику в міжвоєнний період і пошанування тих українців, які допомагали полякам у скрутну годину⁶⁶. Відзначимо, що 12 липня 2013 р. польський парламент назвав події на Волині 1943 р. “етнічною чисткою з ознакою геноциду”. Цього ж року здобувачка Центру дослідження українсько-польських відносин Оксана Калішук захистила докторську дисертацію та випустила книгу “Українсько-польське протистояння на Волині та в Галичині у роки Другої світової війни: науковий та суспільний дискурс” (Львів, 2013).

Із проблематикою Другої світової війни тісно пов’язана й тема депортацій українського та польського населення наприкінці війни і в перші післявоєнні роки, здійснювана комуністичними режимами СРСР і Польщі. Відзначимо ґрунтовні документальні збірники, видані за редакцією завідувача відділу новітньої історії Інституту українознавства Юрія Сливки “Депортації. Західні землі України кінця 1930-х – початку 1950-х рр.”, в яких відображено репресивні заходи органів радянської влади супроти інтелігенції та інших верств національно-свідомого населення⁶⁷. Депортації українців із Надсяння, Ярослава, Перемишля та інших територій, а також операцію “Вісла” 1947 р. вивчають Ярослав Кондрач, Микола Литвин. На основі документів Управління у справах евакуації українського, польського, чеського, словацького населення при Раді Міністрів УРСР Я. Кондрач упорядковує електронний каталог депортованих українців 1944–1946 рр. з території Польщі в УРСР. На 2013 р. укладено список депортованих мешканців із Холма, Ярослава, Перемишля, Володави, Замостя, Любачова, Криниці, Томашова⁶⁸.

Українсько-польські відносини в післявоєнний час досліджували в минулому в ракурсі “становлення дружби і співробітництва” двох народів, що будують соціалістичне суспільство. Ідеологічний диктат, який здійснювали правлячі комуністичні партії у СРСР і Польщі та який позначився на численних публікаціях про “радянсько-польську дружбу”, сьогодні вимагає серйозного переосмислення,

⁶⁶ *Зашкільняк Л.* У тіні Волинської трагедії: Форум Україна–Польща / Л. Зашкільняк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.inst-ukr.lviv.ua/uk/news/news/?newsid=347

⁶⁷ *Депортації українців та поляків: кінець 1939 – початок 50-х років: до 50-річчя операції “Вісла” / [упоряд. Ю. Сливка].* – Львів, 1998. – Т. 1. – 132 с.; *Депортації. Західні землі України кінця 1930-х – початку 50-х рр.: Документи. Матеріали. Спогади / [відп. ред. Ю. Сливка].* – Львів, 1998. – Т. 2. – 536 с.; *Депортації. Західні землі України кінця 1930-х – початку 50-х рр.: Документи. Матеріали. Спогади / [відп. ред. Ю. Сливка].* – Львів, 2000. – Т. 3. – 418 с.

⁶⁸ *Кондрач Я.* Депортовані українці Перемишля 1945–1946 рр.: штрих до етнонаціонального портрета / Я. Кондрач, М. Литвин // *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість.* – Львів, 2007. – Вип. 2: *Депортації 1944–1951.* – С. 222–226; *Кондрач Я.* Депортовані українці з Надсяння 1945 р.: Соціо-демографічний аспект / Я. Кондрач // *Україна: культурна спадщина і національна свідомість державність.* – Львів, 2008. – Вип. 17: *Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ ст.* – С. 422–427.

оскільки за лаштунками гасел про “співпрацю братніх народів” залишалися численні факти переслідування за інакомислення і, навіть, за етнічне походження (наприклад, українців у Польщі)⁶⁹. Українсько-польські відносини другої половини ХХ ст., зокрема інтелектуальну історію, польську антикомуністичну опозицію та польський самвидав, вивчає Христина Чушак⁷⁰. Популярною сьогодні темою подолання усталених взаємостереотипів займається Любомир Хахула⁷¹.

Нову і новітню історію Польщі та українсько-польських стосунків, польську, українську та зарубіжну історіографію ХІХ і ХХ ст. досліджує Леонід Зашкільняк. Слушною є думка вченого про те, що важливо реконструювати взаємні етнокультурні та історичні стереотипи двох народів, особливо щодо болючих сторінок спільної історії⁷². Суспільне визнання не лише в Україні, а й в Польщі одержала фундаментальна монографія Л. Зашкільняка та М. Крикуна “Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів”, у якій на основі комплексного опрацювання

⁶⁹ Зашкільняк Л. Українсько-польські стосунки в ХХ столітті: історіографічні аспекти / Л. Зашкільняк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2005. – Вип. 13: Україна у Другій світовій війні: польсько-українські стосунки. – С. 17.

⁷⁰ Чушак Х. Немає вільної Польщі без вільної України: Україна та українці у політичній думці польської опозиції (1976–1989) / Х. Чушак. – Львів, 2011. – 302 с.

⁷¹ Хахула Л. Стереотипи польсько-українських відносин у польській пресі 90-х років ХХ ст. / Л. Хахула // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2008. – Вип. 17: Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ століття. – С. 618–622; Хахула Л. Незалежна Україна в польській суспільно-політичній думці початку 1990-х років / Л. Хахула // Слов'янський вісник: збірник наукових праць. Серія “Історичні та політичні науки” / [наук. ред. С. Троян]. – Рівне, 2012. – Вип. 13. – С. 116–121; Хахула Л. Україна й українці в офіційному та медійному дискурсах сучасної Польщі (перша половина 1990-х років) / Л. Хахула // Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. – Львів, 2010–2011. – Вип. 3–4. – С. 222–233.

⁷² Зашкільняк Л. Історична пам'ять та історіографія як дослідницьке поле для інтелектуальної історії / Л. Зашкільняк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2006–2007. – Вип. 15: Confraternitas. Ювілейний збірник на пошану Ярослава Ісаєвича. – С. 855–863; Зашкільняк Л. Невідома війна: українсько-польські стосунки на Волині і в Східній Галичині у 1939–1944 рр. / Л. Зашкільняк // Поляки – українці – євреї. Історичні дилеми та погляд у майбутнє (Унівські лекції 2008). Колективна монографія / [наук. ред. Б. Вайгль]. – Львів, 2008. – С. 238–252; Зашкільняк Л. Образ(и) польської історії в сучасній українській історіографії / Л. Зашкільняк // Матеріали міжнародної наукової конференції “Образ Іншого в сусідніх історіях: міфи, стереотипи, наукові інтерпретації”, Київ, 15–16 грудня 2005 року / [упоряд. і наук. ред. Г. Касьянов]. – Київ, 2008. – С. 35–46; Зашкільняк Л. Україна і Польща в ХХ столітті: від конфліктів до порозуміння / Л. Зашкільняк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2008. – Вип. 17: Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ століття. – С. 3–18; Зашкільняк Л. Українська історіографія початку ХХ століття і міфологізація національної свідомості українців / Л. Зашкільняк // Historia – mentalność – tożsamość. Studia z historii, historii historiografii i metodologii historii / [pod red. K. Polasik-Wrzosek, W. Wrzoska, L. Zaskilniaka]. – Poznań, 2010. – S. 9–20.

нових джерел та інтерпретаційних здобутків світової наукової літератури показано формування польської національної державності⁷³.

У квітні 2007 р. в Інституті українознавства згідно з наказом Президента України та ухвалою Президії НАН України на правах відділу створено Центр дослідження українсько-польських відносин. Працівники центру М. Литвин (керівник), Л. Зашкільняк, А. Боляновський, Я. Кондрач, О. Піх, О. Руда, Х. Чушак, М. Чебан, Л. Хахула досліджують історію українсько-польських відносин у контексті загальноєвропейських процесів.

28–30 червня 2007 р. працівники центру О. Руда, Л. Зашкільняк, а також відділу новітньої історії О. Аркуша й нової історії І. Чорновол брали участь у I Конгресі закордонних дослідників історії Польщі, що відбувся у Кракові. Він був однією з частин святкової програми до 750-ліття надання Кракову магдебурзького права. У програмі конгресу були великі симпозиуми “Історія Польщі в історіографії Європи та світу” й “Аспекти історії – методи історика”, учасники яких обговорювали стан досліджень важливих періодів з історії Польщі та її відносин з іншими народами, а також погляди на проблеми міграції⁷⁴.

У 2007 р. відновлено видання збірника “Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість”, що продовжує серію “Польсько-українські студії”, започатковану ще в 1993 р. Планувалося, що збірник стане дискусійним майданчиком для членів Польсько-української історичної комісії при ПАН і НАН України, а також молодих науковців, які досліджують складні сторінки українсько-польських відносин, насамперед новітньої доби. У другому випуску збірника вміщено матеріали досліджень, що розкривають передумови, перебіг та наслідки депортацій українців і поляків у середині ХХ ст. Актуалізовано проблему подолання історичних стереотипів та формування нової якості польсько-української співпраці на рівні держав і соціумів у контексті політичних змін кінця ХХ – початку ХХІ ст. Більшість статей присвячено польсько-українським відносинам у ході Другої світової війни та перші післявоєнні роки. До цього збірника увійшли статті Я. Ісаєвича, М. Литвина, Л. Зашкільняка, А. Боляновського, Я. Кондрача та ін.⁷⁵

Наступний випуск збірника (вип. 3–4) присвячено пам’яті багаторічного співголови Польсько-української історичної комісії при ПАН і НАН України академіка та багаторічного директора Інституту українознавства Ярослава Ісаєвича. Зокрема у статті М. Литвина проаналізовано науковий доробок ученого, присвячений українсько-польським відносинам від найдавніших часів до сьогодення⁷⁶. П’ятий

⁷³ *Зашкільняк Л.* Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л. Зашкільняк, М. Крикун. – Львів, 2002. – 752 с.

⁷⁴ *Руда О.* I Конгрес закордонних дослідників історії Польщі (28–30 червня 2007 р., Краків) / О. Руда // Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича Національної академії наук України в 2007 р. Інформаційний бюлетень. – Львів, 2008. – С. 173–175.

⁷⁵ *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість.* – Львів, 2007. – Вип. 2: Депортації 1944–1951. – 294 с.

⁷⁶ *Литвин М.* Питання польсько-українських відносин у науковій спадщині та громадській діяльності Ярослава Ісаєвича / М. Литвин // *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість.* – Львів, 2010–2011. – Вип. 3–4. – С. 5–12.

випуск приурочений 80-літтю відомого історика новітньої доби України і Польщі Олександра Колячука (Перемишль). У статтях проаналізовано українсько-польські відносини в контексті європейської історії, роль історичної спадщини у формуванні сучасних етнокультурних та політичних пріоритетів України і Польщі. Особливу увагу приділено соціально-політичним причинам, мотивам, масштабам і наслідкам українсько-польського протистояння першої половини ХХ ст. з урахуванням його внутрішніх і зовнішніх чинників. До окремої рубрики “Кордубіана” увійшли статті О. Піха, О. Рудої, М. Чебан, Б. Білінського, Я. Серкіза про видатного українського вченого, професора Варшавського та Львівського університетів Мирона Кордубу⁷⁷. На жаль, до відновленого збірника подають свої праці переважно українські вчені.

В останнє двадцятиліття налагоджувалися контакти окремих українських вчених із польськими колегами, а також співпраця інституту з науковими центрами Польщі, підтримувалося листування, зроблено спроби книгообміну. У бібліотечних фондах інституту є окремі монографії польських науковців, окремі видання НТШ у Львові міжвоєнної доби, а також польська періодика “Przegląd powszechny” (1886–1897), “Kwartalnik historyczny” (1920-ті, 1970–1980-ті pp.), “Przegląd historyczny” (1965–1989), “Краківські українознавчі зошити” (1992–1997), “Biuletyn Ukrainoznawczy” (1992–1997), “Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” (2003–2005) та ін. Однак, на жаль, постійний обмін з бібліотеками та науковими установами Польщі не проводиться, незадовільний і оперативний обмін науковою інформацією. Щоправда, значно розширив можливості наукової співпраці та пошуку Інтернет. Варто зазначити, що в 2012 р. оновлено веб-сайт, де можна прочитати основну інформацію про діяльність інституту та його працівників, ознайомитися зі змістом та окремими публікаціями наукових збірників “Княжа доба: історія і культура”, “Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість”, “Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність”, “Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича Національної академії наук України. Інформаційний бюлетень”, а також фрагментами монографій працівників, зокрема Христини Чушак “Немає вільної Польщі без вільної України: Україна та українці у політичній думці польської опозиції (1976–1989)” (2011)⁷⁸. Ці матеріали дозволять користувачам, зокрема й польським науковцям, почерпнути інформацію про діяльність та наукову тематику працівників інституту.

7–8 березня 2013 р. для вшанування пам'яті видатного українського історика, закордонного члена Польської академії наук Я. Ісаєвича відбулися Треті наукові читання, присвячені широкому колу історичних та культурологічних питань, над якими свого часу працював академік. Учасниками читань стало понад 100 науковців – представників академічних інституцій Львова, Києва, Донецька, Івано-Франківська, Кам'янця-Подільського, Луцька, Одеси, Чернівців, іноземні гості з Австрії, Білорусі, Німеччини, Польщі, Росії та США. У рамках читань під головуванням

⁷⁷ Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість / [відп. ред. М. Литвин]. – Львів, 2012. – Вип. 5: Ювілейний збірник на пошану Олександра Колячука. – 264 с.

⁷⁸ Терещенко С. Веб-сайт Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича у 2012 році / С. Терещенко // Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України в 2012 р. Інформаційний бюлетень. – С. 172–173.

акад. М. Жулинського та проф. М. Литвина проведено засідання Комісії НАН України з вивчення українсько-польських історичних та культурних зв'язків⁷⁹.

Міжнародна наукова співпраця інституту, зокрема і з установами Республіки Польща, реалізуються також у численних публікаціях наукових співробітників в іноземних періодичних виданнях (за період з 1991 р. у польських виданнях опубліковано понад 400 наукових статей та монографій, виголошено близько 200 доповідей на міжнародних конференціях у Польщі). Вчені інституту неодноразово виїжджали на стажування до наукових центрів (Інститут історії ПАН, Південно-Східний інститут (Перемишль), Варшавський, Жешівський, Лодзький, Ягеллонський (Краків) університети), а також приймали в себе іноземних учених (Ю. Гаврилюк, А. Гіль, Д. Домбровський, М. Дрозд-П'ясецька, С. Козак, Є. Круппе, Т. Мадейська, Я. Махнік, Є. Маліновський, С. Степень, К. Туня, С. Чопек, А. Янечек, М. Яновський та ін.). Працівники Інституту українознавства популяризують свої наукові дослідження в польських наукових та періодичних виданнях ("Варшавські українознавчі зошити", "Краківські українознавчі зошити", "Український альманах", "Над Бугом і Нарвою", "Український календар", "Наше слово", "Перемиські дзвони" та ін.).

Отже, за останнє двадцятиліття Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України значно розширив та налагодив нові контакти з багатьма науковими осередками за межами України, передусім у Польщі. Частина цих контактів розвивається на базі підписаних угод про співробітництво, інша – на основі індивідуальних взаємин установ й окремих дослідників. Українські та польські науковці спільними зусиллями повинні зробити внесок у створення об'єктивної картини минулого обох країн, в аналіз найважливіших тенденцій їх нинішнього розвитку. Курс на українську євроінтеграцію, поглиблення добросусідських відносин між державами нерідко виводять українсько-польські відносини за межі суто наукових студій, даючи їм актуального суспільно-політичного резонансу, як це було вивченням Волинської трагедії у 2003 і 2013 рр. Це поглиблює діалог між істориками і політиками двох країн та сприяє проведенню міжнародних конференцій, круглих столів, публічних презентацій нових видань про українсько-польські відносини новітньої доби.

⁷⁹ Наукові читання імені академіка Я. Д. Ісаєвича. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/news/news/?newsid=294>